

HAOS U 7 TAČAKA

Dosadna priča o udžbenicima, stara deset godina

Ovo o čemu ću vam sada govoriti moglo se, da je bilo volje, riješiti prije deset godina. Ali nije, i ko zna kad će, i da li će. Govorim o proceduri recenziranja, odobravanja i izdavanja udžbenika u FBiH, za šta su nadležna kantonalna ministarstva, koja su se – i to je bilo pozitivno! – udružila, odnosno kantonalna ministarstva su svoja ovlaštenja u ovoj oblasti jednim sporazumom prenijela na Federalno ministarstvo obrazovanja, tako da konkurse za udžbenike raspisuje Federalno ministarstvo, a čitavu proceduru provodi Vijeće za odabir udžbenika koje čine kantonalni ministri i federalni ministar (u sadašnjem mandatu riječ je o ministrici).

Kad je taj sporazum potpisan, činilo se da će zavrzlage koje proizlaze iz zlosretnog Dejtonskog sporazuma a odnose se na ovu oblast biti riješene, ali avaj! Umjesto da budu riješene, sve se još više zakomplikovalo i evo gotovo cijelu deceniju vrtimo se ukrug kao pas koji juri vlastiti rep a nikako da ga uhvati.

Da li je moralo biti tako?

Ni slučajno.

To je tako zato što nadležna ministarstva (srećom – ne sva) jednostavno NEĆE da se radi po redu i zakonu. Kao da im više odgovara beskrajno mrcvarenje autora, izdavača, recenzenata, učenika, roditelja... Nije, doduše, riječ samo o volji za neredom – riječ je i o neznanju, a u posljednjih nekoliko godina i o korupciji. Ovo su, naravno, teške riječi i one neminovno traže obrazloženje.

Idemo redom...

Nastavni planovi i programi

Nastavne planove i programe donosi komisija Federalnog ministarstva. Ona, naravno, ima ovlaštenje kantonalnih ministarstava da može u njihovo ime uraditi taj posao, ali, iz nerazumljivih razloga, članovi komisije često ne znaju svoj posao i planovi koje oni donesu su naprosto neupotrebljivi. Naprimjer, u dva, pa čak i tri razreda ponavljaju se iste stvari, umjesto da se nešto uči jednom i da se gradivo dalje nastavlja redom koji je primjeren određenom nastavnom predmetu. S jedne strane imate nepotrebno ponavljanje gradiva, a s druge – u starijem razredu nedostaje neka oblast ili je za nju predviđeno nedovoljno časova. (Primjer: biologija, matematika, istorija...) Čak kad bi se za tako nešto i moglo naći opravdanje – a ne može! – kako opravdati odbijanje Ministarstva da ispravi takve greške? Primjer: Šefket Arslanagić, profesor PMF, zapazio je da u NPP nedostaje oblast koja se nikako ne smije preskočiti i pismeno je predložio Federalnom ministarstvu da se to ispravi – i šta se dogodilo? Ništa. Nisu ni odgovorili. Na kraju će ispaštati djeca i nastavnici.

S kakvim pravom to Ministarstvo čini?

To nikome nije jasno, osim možda njima. Oni, očito, misle da mogu kako hoće, a nije važno je li to dobro ili naopako. Oni neće imati nikakvih posljedica – posljedice će imati djeca, ali njih djeca ne zanimaju, inače to ne bi činili.

A tek istorija... u programu istorije sve je zbrda-zdola. Da bi kojekako savladali gradivo, učenici moraju za jedan razred kupovati po dva, a u nekim slučajevima i po tri udžbenika! Izdavači godinama upozoravaju na ovaj apsurd, roditelji godinama prigovaraju, i umjesto da se taj besmisao okonča – ministarstva ne odustaju nego još više komplikuju stvar. Prvo putem Vijeća za udžbenike odobre NPP, a onda pojedini kantoni taj program mijenjaju, kao da nisu učestvovali u njegovom kreiranju, tako da – pored ostalog – imate slučaj da se istorija u jednom kantonu uči jedan čas sedmično a u drugom dva. Kad učenik pređe iz jednog kantona u drugi, on nikako ne može povezati ono što su kantonalna ministarstva pokidala.

Da i ne spominjemo apsurd da npr. učenici sedmično imaju dva časa vjeronauke a jedan geografije! Kao da je vjerska obuka važnija od nauke zbog koje djeca i idu u školu.

Kad treba pisati udžbenik prema takvim programima, autori ne znaju šta da rade, jer Program kaže jedno a nauka drugo. Primjera radi, u programu predmeta Priroda za 5. razred lijepo piše da biljke disanjem proizvode kisik, i kad autor napiše da to nije tačno, jer stvarno nije, rizikuje da mu rukopis bude odbijen jer nije u skladu s Programom!

Tako je prije par godina u programu istorije bila lekcija Koncerti velikih sila. Riječ je, zapravo, o kongresima velikih sila, ali se autori nisu odvažili da ovu besmislicu isprave, jer je bivalo da rukopis propadne zato što „nije po programu“, tako da je u udžbenicima izišlo: Koncerti velikih sila. Nije smiješno, nego glupo i žalosno.

Ima još takvih primjera, ali ovo izlaganje bi bilo predugo kad bih sve naveo.

Konkurs

Ministarstvo nikako da shvati da je udžbenik ozbiljna stvar i da se ne može napisati kao što se recimo piše članak za novine. Da bi se udžbenik ozbiljno pripremio, autorski tim mora imati bar godinu dana vremena, tim prije što se od njega očekuje da napiše i radnu svesku i priručnik za nastavnike, što sve zajedno čini tzv. razgranati udžbenik. Ministarstvo, međutim, uporno raspisuje konkurs u septembru ili oktobru i rok za predaju gotovih rukopisa je februar ili mart naredne godine. Dakle, autori imaju samo 4-5 mjeseci. To znači da oni tih nekoliko mjeseci rade u tri smjene, jer drukčije ne mogu stići. Naravno, za tako kratko vrijeme nije moguće pripremiti vrhunski udžbenik; može samo prosječan, a i to jedva. Niko ne brani Ministarstvu da npr. raspiše konkurs godinu ili dvije prije nego što udžbenici treba da uđu u upotrebu, ali Ministarstvo to jednostavno NEĆE. Uzalud molbe autora i izdavača; Ministarstvo neće čak ni da odgovori. Ono je samo sebi dovoljno, ono je najpametnije, i neće nikoga da sluša.

Konkursom se traži RUKOPIS, ali Ministarstvo neće rukopise nego knjige pripremljene za štampu, dakle sa svim ilustracijama, prelomom, dizajnom, lekturom, korekturom...

Izdavač mora sve to uraditi i, naravno, platiti, sa velikom vjerovatnoćom da mu sve propadne. Šta bi falilo da izdavač preda RUKOPIS, koji se konkursom i traži, pa ako recenzenti pozitivno ocijene njegov koncept, da naknadno, u saradnji s recenzentima, dovrši preostali dio posla i da uludo ne baca novac? Jer izdavač tako izgubljeni novac poslije ugradi u cijenu udžbenike pošto drukčije ne može, dakle to na kraju plaća đачki roditelj, ni kriv ni dužan. Ne može se očekivati od izdavača da baca novac koji je dobio od banke pod lihvarskim uslovima.

Ministarstvo hoće da recenzira udžbenike, ali na tuđi trošak. To plaća izdavač. (Zamislite da školski inspektor, ili kako se već zove, dođe u školu i škola treba da mu plati što je došao!) Izdavač mora platiti Ministarstvu recenzije, i to unaprijed, bez ikakvog ugovora. Ugovor stiže kasnije, i izdavač, iako je partner Ministarstvu, ne može uticati na sadržaj ugovora. A u ugovoru, koji stiže desetak dana nakon uplate, lijepo piše da izdavač i autori nemaju pravo žalbe! Svaki ubojica ima pravo žalbe, i osuđenik na smrt se može žaliti, ali autor i izdavač – ne mogu! Ako se i žale, Ministarstvo uopšte ne odgovori, i pojeo vuk magarca.

Recenziranje

Zašto je to tako? Zato što Ministarstvo, u sprezi s pojedinim izdavačima, ciljano bira recenzente, često nestručne, a tu i tamo i nemoralne ljude, koji obaraju najbolje a odobravaju najgore udžbenike, naravno – ne iz humanitarnih razloga. Ministarstvo daje rukopise na recenziranje i ljudima koji su istovremeno autori udžbenika kod nekih izdavača (dakle, riječ je o klasičnom sukobu interesa) i oni onda svome izdavaču daju najveći broj

bodova, a mogu – ako su ljuti na izdavača – i da mu naškode. Tako imamo recenzenta Refika Bulića koji je svome izdavaču (Bosanska riječ Tuzla) „nabacio“ udžbenik Naš jezik za 6. razred. Recenzent Vedad Spahić je čak neke recenzije ostavio nedovršene, i umjesto da mu ih vrati, Ministarstvo ih je prihvatilo oborivši tako neke sjajne rukopise. Taj recenzent se inače „proslavio“ tekstom u kom je tvrdio da su djeca iz miješanih brakova „duduci i takmaci“, i Ministarstvo je baš njega izabralo da ocjenjuje udžbenike. Strašno.

Ili recenzent Vahid Mulić: jednom autoru su dva recenzenta dala odlične ocjene, a on, kao treći, sve jedinice, i tako oborio rukopis. Pošto izdavač nema pravo žalbe, rukopis je propao. Jako je teško vjerovati da tu nema sprege recenzenta, izdavača i Ministarstva, i da iza te ujdurme ne stoje materijalni interesi. Da je Ministarstvo uvažilo žalbu izdavača i osporilo ovu u najmanju ruku skandaloznu recenziju, vjerovali bismo da ono nema krivice... ali Ministarstvo ne prima žalbe!

Još jedan biser: na konkursu za 4. razred rukopis Zehre Hubijar, autorice iz „prve lige“, po broju bodova bio je drugi, a odobravalu su se tri udžbenika. Međutim, federalna ministrica Meliha Alić je ovaj rukopis izostavila! Izdavač je povjerovao da je riječ o omašci, jer dva i dva su četiri, treba samo sabrati bodove... i žalio se, na šta je ministrica izdala rješenje kojim se prigovor odbija!

Ministarstvo godinama sistematično radi na upropaštavanju izdavača. Primjera je mnogo – evo samo jednog: na raspisani konkurs za 1. i 2. razred izdavači su na vrijeme pripremili rukopise. Neke izdavače su ti rukopisi koštali i po 100.000 KM. Ministarstvo je, na prijedlog izdavača, odgodilo rok za predaju za 6 mjeseci, a nakon toga, i ne pitajući izdavače – na neodređeno vrijeme! Prošlo je više od godinu dana od tada – konkurs se i dalje ne završava, jer neodređeno vrijeme je – neodređeno vrijeme! Izdavači su u međuvremenu tražili da se definiše do kada moraju čekati, ali odgovor je glasio – do daljnjega! U međuvremenu Ministarstvo radi na promjeni plana i programa, što znači da pripremljeni rukopisi, ako se konkurs i „aktivira“, neće važiti jer – nisu prema programu! I izdavači ih mogu baciti.

Ti ogromni troškovi, za koje je Ministarstvo odgovorno – njih ne zanimaju.

Ministarstvo raspiše konkurs za 3 udžbenika, a odobri pet! Njih njihov vlastiti konkurs ne obavezuje. Oni mogu kako hoće.

Ima toga još...

Ministarstvo odobri neke naslove, ali ih iz čista mira izbacila sa spiska odobrenih udžbenika i, naravno, knjižare izdavaču vrata sve te udžbenike jer ih nema na spisku, koji je za nastavnike svetinja. Izdavač se žali Ministarstvu – Ministarstvo šuti. Poslije dvije godine vrati te naslove na spisak, ali šteta je već napravljena i izdavaču nema ko da je namiri.

Svi kažu da su udžbenici skupi. Jesu. Međutim, za to nisu odgovorni izdavači, nego Ministarstvo, kao organizator nereda. I ove troškove za rukopise za 1. i 2. razred izdavači će uračunati u cijene drugih udžbenika, i troškove za naslove izbačene sa spiska, jer nema druge mogućnosti. Na kraju će to platiti roditelji, koji su na izborima izabrali stranke koje su, opet, izabrale ministre koji će praviti nered. Logično.

Radne sveske

Svake godine dosad Federalno ministarstvo je raspisivalo konkurs za udžbenike, radne sveske, radne (listove) i priručnike za nastavnike. Lani je odustalo od svega osim od udžbenika, s izgovorom da radne sveske, radne listove i priručnike izdavači mogu štampati na svoj rizik pa šta bude. Pošto, međutim, nije dopuštena distribucija neodobrenih naslova, izdavači nisu imali druge mogućnosti nego da se obrate svim kantonalnim ministarstvima za odobrenja. I šta se desilo? Sarajevo, Goražde, Mostar i Zenica su se javili i zatražili da izdavači dostave recenzije, što su oni učinili, ali odobrenja još nema, a danas je 1. septembar. Bihać traži novac za recenzije, jer ne prihvataju recenzije kao druga ministarstva, tako da će procedura recenziranja i odobravanja u Bihaću potrajati oko mjesec dana.

Naravno, treba reći i to da se bihaćko Ministarstvo nije javljalo 15 dana a sada, kad je kasno, spremno je da započne proceduru. I djetetu je jasno da je to sada besmisleno.

I sad opet dolazimo do Tuzle. Tamošnje Ministarstvo nije uopšte odgovorilo da li namjerava izdavati odobrenja, a ako izdavač ponudi školama neodobrene naslove, jasno je da će biti zabranjeni.

I sad da vjerujemo u red i zakonitost o kojima priča ministrica Hadžić-Suljkić!

Otkup

Lani se Ministarstvo dosjetilo da je osnovnoškolsko obrazovanje po zakonu besplatno pa je izdvojilo osam miliona KM za besplatne udžbenike. I sve bi bilo dobro da je procedura nabavke bila regularna, ali nije. Novac je prepušten kantonalnim ministarstvima, koja su svako na svoj način organizovala tender. Sarajevo, Zenica i Travnik su se ponijeli korektno, a Tuzla, Bihać, Mostar i Goražde su oduzeli/nastavnicima pravo da sami biraju udžbenike nego su ih „birali" preko aktiva, odnosno aktiva direktora, na koje je preko jedne jake stranke imao direktan uticaj tuzlanski izdavač NAM. Tako je NAM, iako sa ubjedljivo najgorim udžbenicima, napravio milionski posao. (Poređenja radi, Bosanska riječ Sarajevo, koja nije beznačajan izdavač, „pazarila" je za 23.287,19 KM od mogućih 1.696.000,00, dakle 1,3%, i to samo naslove koje omiljeni izdavač ministricice Hadžić-Suljkić nije imao). Iako se NAM „proslavio" udžbenikom Priroda u kom je pisalo da vuk živi na drvetu, udžbenikom Muzička kultura sa pjesmom koja je slavila pušenje marihuane, Mojom matematikom za prvačice sa nebuloznim zadacima koje niko na ovoj planeti ne može riješiti – već spomenuti aktivni su ipak odredili da se NAM-ovi udžbenici moraju koristiti i tačka! Najgore je u Tuzlanskom kantonu: tamo pored NAM-a ne može da prođe ni sa jednim primjerkom nijedan „tuđi" autor.

Nije ni čudo: NAM korumpira škole kupujući im televizore i još koješta, organizuje derneke za direktore, a ono što se radi u četiri oka – nismo vidjeli i nemamo dokaza!

Ako jednog dana nastavnici u Tuzlanskom kantonu dočekaju da mogu sami birati udžbenike, bez tutora, NAM će biti posljednji čije će udžbenike izabrati – toliko im se svima popeo na glavu svojim nasiljem koje provodi preko Ministarstva. Živi bili pa vidjeli.

Na prigovore izdavača tuzlanska ministrica obrazovanja Mirzeta Hadžić-Suljkić odgovara da nastavnici biraju preko aktiva, pa preko direktora, pa se to usaglašava na nivou opštine, pa tek onda dolazi na red njeno Ministarstvo... međutim, g-đa Hadžić-Suljkić ne kaže što će u tom poslu direktori i ona sama kao ministrica; nisu valjda nastavnici maloumni pa ne znaju izabrati najbolji udžbenik?

Sličan scenarij se odvija upravo ovih dana. Tuzlansko Ministarstvo je izdavačima van Tuzle dalo rok od samo tri radna dana da školama dostave uzorke, što je bilo moguće samo brzom poštom. Izdavači su to učinili. Ali ne lezi vraže: naredni dan je bila subota, vikend, i nastavnici ne rade, a već u ponedjeljak se u Ministarstvu odlučivalo koji će udžbenici biti u upotrebi!

I sad će nam ministrica Hadžić-Suljkić opet pričati kako je to sve u redu i po zakonu i da ona nema ništa od tog biznisa. Hajde da joj vjerujemo!

Prijeki sud

Mislili smo da je vrijeme prijekog sudovanja prošlo još 1942. (sjetite se šta je tada bilo u Sarajevu!), međutim...

Ovih dana je ministrica obrazovanja Srednjobosanskog kantona Greta Kuna poslala Izdavačkoj kući Bosanska riječ Sarajevo fax u kom doslovno piše da je distribucija izdanja ove Kuće zabranjena u SBK! Kako, zašto – ministrica ne kaže. Riječ je o udžbenicima Prvanka, Računica i Moja okolina za 1. razred devetogodišnje osnovne škole čiji su autori prof. dr. Hazema Mištović i Ibro Ništović, inače veliki autoriteti u ovom poslu.

Što je najzanimljivije, ovi naslovi su odobreni još 2004. godine i od tada su u širokoj upotrebi u svim kantonima u FBiH, osim u SBK, koji tek uvodi devetogodišnje obrazovanje. Još je zanimljivije da su upravo kantonalni ministri članovi Vijeća za odabir udžbenika, dakle Greta Kuna je učestvovala u odobravanju ovih naslova, a sad ih zabranjuje!

Izdavač je tražio objašnjenje od ministrice Kune, ali nije dobio.

Bilo bi zanimljivo čuti zašto veleuvažena gospođa ministrica organizuje prijevki sud za autore – s kakvim pravom? – i za izdavača, koji je – zna li to gospođa ministrica? – član Evropskog udruženja izdavača udžbenika, jedini iz naše države (a to se ne postaje na lijepe oči)? Dalje, da li to ministrica čini za neki svoj privatni interes (koji?) ili je prijevki sud naredila njene stranka, koja joj je i podarila ministarsko mjesto (koja?)

Šta Greta Kuna ima protiv autorice Hazeme Ništović, koja je doktorirala upravo na početnom čitanju i pisanju i čija je Čitanka za 3. razred lani na Sajmu knjiga u Sarajevu proglašena najboljim udžbenikom u državi?

Autori, izdavač i javnost bi morali dobiti odgovore na ova pitanja.

Zasad odgovora – nema...

Ljudska prava?

Nakon svih ovih primjera, a to je samo mali dio, čovjek se pita: kakva je ovo država, kakvi su to ministri, kakav obrazovni sistem? I gdje su tu ljudska prava djece, nastavnika, autora, izdavača...? I gdje je kraj ovom haosu?

Pitanja su krajnje obeshrabrujuća, odgovori krajnje neizvjesni.

Pa ipak, kao i svakom neredu, i ovome kad-tad mora doći kraj. Kako to postići, pitanje je sad? Čini mi se da bi za početak bilo dovoljno da stranke koje su postavile svoje ministre obrazovanja jasno kažu da li podržavaju njihovu samovolju Ili, ipak, prednost daju narodnim interesima? Idu izbori i ova informacija će nam biti dragocjena.

Ako ovo pitanje ostane bez odgovora – mi odgovor znamo!

Ivica Vanja Rorić

predsjednik Udruženja izdavača udžbenika i nastavnih sredstava u FBiH (u osnivanju)